

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 1300-1839

Ενότητα 1: Έννοιες, Όροι, Προσεγγίσεις

Ελένη Γκαρά

Επίκουρη Καθηγήτρια

Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας

Μυτιλήνη, 2014

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Πίνακας περιεχομένων

1. Στόχοι ενότητας	4
2. Περιεχόμενο ενότητας	4
3. Έννοιες και όροι	5
3.1 Οθωμανοί, Τούρκοι, Τουρκομάνοι	5
3.2 Χρήση των όρων στις πηγές	5
3.3 Χρήση των όρων στη σύγχρονη ιστοριογραφία	6
4. Σημασία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας	7
4.1 Διάδοχα κράτη	7
4.2 Ευρωπαϊκή και παγκόσμια ιστορία	7
5. Οθωμανικές «κληρονομίες»	8
5.1 Ένα ορατό παρελθόν	8
5.2 Το βάρος του παρελθόντος	8
6. Κύριες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις	9
7. Επιλεγμένη βιβλιογραφία	10

1. Στόχοι ενότητας

- Να διευκρινιστεί το περιεχόμενο και η χρήση βασικών όρων.
- Να γίνει κατανοητή η σημασία της ιστορίας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.
- Να γίνει σαφές το εύρος των οθωμανικών «κληρονομιών» στον σύγχρονο κόσμο.
- Να παρουσιαστούν οι κύριες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις για την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

2. Περιεχόμενο ενότητας

- Έννοιες και όροι: Χρήση των όρων «Οθωμανοί/οθωμανικός» και «Τούρκοι/τουρκικός» στις πηγές και την ιστοριογραφία.
- Σημασία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας: Σημασία της για τις ιστορικές εξελίξεις που διαμόρφωσαν τον σύγχρονο κόσμο.
- Οθωμανικές «κληρονομίες»: Κατάλοιπα και άλλου τύπου «κληρονομίες» της οθωμανικής περιόδου.
- Κύριες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις: Η Οθωμανική Αυτοκρατορία και η οθωμανική περίοδος στην επιστημονική ιστορική παραγωγή.

3. Έννοιες και όροι

3.1 Οθωμανοί, Τούρκοι, Τουρκομάνοι

Ο όρος Οθωμανική Αυτοκρατορία αναφέρεται στο κράτος που ίδρυσαν και την επικράτεια που κατά καιρούς εξουσίασαν οι σουλτάνοι του δυναστικού οίκου των Οθωμανών.

Σε πολλές ευρωπαϊκές και ελληνικές πηγές των πρώιμων νεότερων χρόνων, αλλά και σε ιστοριογραφικά έργα, χρησιμοποιούνται για το οθωμανικό κράτος οι όροι Τουρκική Αυτοκρατορία και Τουρκία. Η χρήση αυτή, την οποία αποφεύγουν οι σύγχρονοι ιστορικοί, οφείλεται στο ότι:

- ο οίκος των Οθωμανών ήταν τουρκομανικής καταγωγής,
- τα πρώιμα οθωμανικά στρατεύματα αποτελούνταν κατά βάση από μικρασιάτες Τουρκομάνους,
- η «επίσημη» γλώσσα στην οθωμανική επικράτεια ήταν η τουρκική (οθωμανικά τουρκικά).

Σήμερα οι ιστορικοί χρησιμοποιούν σχεδόν πάντοτε τους όρους Οθωμανική Αυτοκρατορία και Οθωμανοί για να μη συγχέεται η πολυεθνική και εκτεταμένη μουσουλμανική αυτοκρατορία που κυβέρνησαν οι σουλτάνοι με το σύγχρονο εθνικό κράτος της Τουρκικής Δημοκρατίας, αλλά και επειδή στην οθωμανική περίοδο οι όροι «Τούρκοι» και «Οθωμανοί» χρησιμοποιούνταν με διαφορετικό τρόπο απ' ό,τι σήμερα.

3.2 Χρήση των όρων στις πηγές

- Αρχικά ο όρος Οθωμανοί προσδιόριζε τους συμμάχους και οπαδούς του Οσμάν, γενάρχη της δυναστείας († 1324), και των απογόνων του.
- Στις πηγές του 15ου-18ου αι. ο όρος Οθωμανοί αναφέρεται στη δυναστεία ή το κράτος, ή στους κρατικούς αξιωματούχους, ενώ
- ο όρος Τούρκοι αναφέρεται γενικά στους μουσουλμάνους, ιδίως των βαλκανικών περιοχών, (ευρωπαϊκές, ελληνικές πηγές), ή στους τουρκόφωνους χωρικούς της Μικράς Ασίας (οθωμανικές πηγές).

ΠΡΟΣΟΧΗ: Για τους τουρκόφωνους μουσουλμάνους κατοίκους των πόλεων, ο όρος «Τούρκος» σήμαινε τον ακαλλιέργητο, άξεστο χωριάτη της Μικράς Ασίας και χρησιμοποιούνταν υποτιμητικά. Οι κάτοικοι των πόλεων αυτοαποκαλούνταν απλώς μουσουλμάνοι.

«Η ονομασία Τουρκία δόθηκε στην τουρκόφωνη Ανατολία σχεδόν από την πρώτη κατάκτησή της από τους Τούρκους τον ενδέκατο αιώνα -δηλαδή

δόθηκε από τους Ευρωπαίους. Ωστόσο οι ίδιοι οι Τούρκοι την υιοθέτησαν ως επίσημη ονομασία της χώρας τους μόλις το 1923 και όταν την υιοθέτησαν, χρησιμοποίησαν έναν τύπο, *Türkiye*, που αποκάλυπτε ολοφάνερα την ευρωπαϊκή του προέλευση. Οι κάτοικοι αποκαλούσαν κάποτε τους εαυτούς τους Τούρκους και η γλώσσα που μιλούσαν εξακολουθούσε να αποκαλείται τουρκική, αλλά στην αυτοκρατορική κοινωνία των Οθωμανών ο εθντικός όρος Τούρκος χρησιμοποιείτο σπανίως και μάλλον υποτιμητικά για να χαρακτηρίσει τους τουρκμένους νομάδες ή, αργότερα, τους αμόρφωτους και ακαλλιέργητους τουρκόφωνους κατοίκους των χωριών της Ανατολίας. Και θα ήταν ύβρις να απευθύνει κάποιος αυτόν τον χαρακτηρισμό σε έναν οθωμανό άρχοντα της Ιστανμπούλ.»¹

3.3 Χρήση των όρων στη σύγχρονη ιστοριογραφία

Οι όροι Οθωμανοί, οθωμανικός κτλ., όπως χρησιμοποιούνται σήμερα από τους ιστορικούς διεθνώς, μπορεί να αναφέρονται ανάλογα με τα συμφραζόμενα:

- στην κυβέρνηση και τους κρατικούς θεσμούς,
- στις μουσουλμανικές ανώτερες τάξεις της Κωνσταντινούπολης και των άλλων πόλεων,
- στους υπηκόους, κυρίως τους μουσουλμάνους,
- στον λόγιο πολιτισμό που καλλιιεργήθηκε στην αυλή και τις μεγάλες πόλεις της αυτοκρατορίας.

Στην τέχνη, την αρχιτεκτονική και τα αντικείμενα υλικού πολιτισμού της οθωμανικής περιόδου διακρίνουμε μεταξύ έργων οθωμανικής, μεταβυζαντινής και λαϊκής τέχνης.

- Τα έργα οθωμανικής τέχνης και αρχιτεκτονικής εμπνέονται από την ισλαμική αραβοπερσική παράδοση και ακολουθούν τις τεχνοτροπικές της φόρμες.
- Τα έργα μεταβυζαντινής τέχνης και αρχιτεκτονικής εμπνέονται από τη χριστιανική βυζαντινή παράδοση και ακολουθούν τις τεχνοτροπικές της φόρμες.
- Τα έργα λαϊκής τέχνης και αρχιτεκτονικής ακολουθούν τοπικές παραδόσεις, υπάρχουν όμως και πολλές αλληλεπιδράσεις, καθώς τα καθημερινά αντικείμενα υλικού πολιτισμού (κεραμικά, μεταλλικά αντικείμενα και σκεύη, υφάσματα, κοσμήματα, ενδύματα κλπ.) μεταφέρονταν μέσω εμπορίου σε όλη την οθωμανική επικράτεια.

---

¹ B. Lewis, *Η ανάδυση της σύγχρονης Τουρκίας*, τ. 1: *Τα στάδια της ανάδυσης*, μτφρ. Π. Κωνσταντέας, Αθήνα: Παπαζήσης, 2001, σ. 28-29.

4. Σημασία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

4.1 Διάδοχα κράτη

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία εξουσίασε για πολλούς αιώνες τη Νοτιοανατολική Ευρώπη, τη Μικρά Ασία και την Εγγύς Ανατολή και έπαιξε καίριο ρόλο στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής ταυτότητας και των διεθνών σχέσεων.

Η σημασία της έρευνας για την Οθωμανική Αυτοκρατορία είναι προφανής για την ιστορία όλων των κρατών που προέκυψαν από τη διάλυση της αυτοκρατορίας, πόσο μάλλον για την ιστορία της Ελλάδας, που δημιουργήθηκε από την Επανάσταση του 1821 εναντίον της οθωμανικής εξουσίας και έφθασε στα σημερινά σύνορά της μετά από επανειλημμένους πολέμους με την αυτοκρατορία.

4.2 Ευρωπαϊκή και παγκόσμια ιστορία

Η έρευνα για την οθωμανική περίοδο έχει γενικότερα μεγάλη σημασία για την ευρωπαϊκή και την παγκόσμια ιστορία της νεότερης εποχής, καθώς:

- η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν για πολλούς αιώνες μια εκτεταμένη και ισχυρή αυτοκρατορία,
- η ευρωπαϊκή ταυτότητα συγκροτήθηκε σε μεγάλο βαθμό μέσα από την αντιπαράθεση με το οθωμανικό Άλλο,
- η διάλυση της αυτοκρατορίας αποτέλεσε κεφαλαιώδες ζήτημα στο πλαίσιο του ανταγωνισμού των ευρωπαϊκών κρατών από τα τέλη του 18ου αι. και εξής (Ανατολικό Ζήτημα),
- το εμπόριο μεταξύ των δυτικοευρωπαϊκών κρατών και της οθωμανικής επικράτειας ήταν πολύ αναπτυγμένο και οι μεγάλες δυνάμεις είχαν τεράστια εμπορικά συμφέροντα στον οθωμανικό χώρο, ιδίως τον 19ο αι.

5. Οθωμανικές «κληρονομίες»

5.1 Ένα ορατό παρελθόν

Το οθωμανικό παρελθόν εξακολουθεί να έχει πολύ μεγάλη σημασία, όχι μόνο για την Τουρκία, αλλά για όλα τα σύγχρονα κράτη που προήλθαν από τη διάλυση της αυτοκρατορίας, αφού είναι ακόμα ορατό:

- στα υλικά κατάλοιπα της οθωμανικής εποχής: δημόσια κτίρια, μνημεία και άλλα κατάλοιπα αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, αντικείμενα του καθημερινού βίου, τμήματα του πολεοδομικού ιστού των πόλεων κλπ.
- στα κατάλοιπα των οθωμανικών θεσμών, πρακτικών και νομικών διατάξεων που άπτονται της γαιοκτησίας (π.χ. δημόσιες γαίες, ιδιοκτησιακοί τίτλοι, εκκλησιαστικές και μοναστηριακές γαίες, βακούφια) και άλλων πτυχών του δικαίου,
- σε όψεις της καθημερινότητας, π.χ. διατροφικές συνήθειες (καφές, συγκεκριμένα φαγητά και γλυκίσματα) και μουσικές παραδόσεις.

5.2 Το βάρος του παρελθόντος

Το οθωμανικό παρελθόν είναι επίσης μέρος της ιστορίας ανθρώπων και τόπων, καθώς συνδέεται με:

- τη δράση συγκεκριμένων ατόμων, οικογενειών ή πληθυσμών κατά την οθωμανική εποχή, ιδίως την εποχή των εθνικών επαναστάσεων και των πολέμων ενάντια στην αυτοκρατορία,
- την προσφυγιά από πρώην οθωμανικά εδάφη στις επικράτειες των σύγχρονων εθνικών κρατών,
- το καθεστώς των μουσουλμανικών ή χριστιανικών μειονοτήτων στα σύγχρονα εθνικά κράτη των Βαλκανίων και της Μέσης Ανατολής.

6. Κύριες ιστοριογραφικές προσεγγίσεις

Ο τρόπος με τον οποίο έχει ερευνηθεί από τους ιστορικούς η Οθωμανική Αυτοκρατορία, αλλά και η ιστορία των περιοχών και πληθυσμών υπό οθωμανική κυριαρχία, παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις:

- Οι εθνικές ιστοριογραφίες των διάδοχων κρατών, με εξαίρεση την Τουρκία (κυρίως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο) και τη Βοσνία (χώρα με πλειονότητα μουσουλμανικού πληθυσμού), αντιμετώπισαν γενικά με αρνητικούς όρους το οθωμανικό παρελθόν. Αυτό ισχύει και για τις μουσουλμανικές χώρες της Μέσης Ανατολής και Βόρειας Αφρικής που υπήρξαν οθωμανικές επαρχίες.
- Η διεθνής οθωμανολογική ιστοριογραφία, με κέντρα τα μεγάλα πανεπιστήμια της Ευρώπης και των Ηνωμένων Πολιτειών, ακολούθησε διαφορετική πορεία, υιοθετώντας σε ένα βαθμό την εκδοχή της τουρκικής ιστοριογραφίας. Μέχρι τις δεκαετίες του 1980 και 1990 χαρακτηριζόταν από την κυριαρχία οριενταλιστικών και γενικά ευρωκεντρικών προσεγγίσεων.

Οι σύγχρονες αναθεωρήσεις της οθωμανολογικής ιστοριογραφίας αντιμετωπίζουν κριτικά την παλαιότερη παράδοση και προσανατολίζονται:

- στην αντιμετώπιση των όψεων του οθωμανικού παρελθόντος με βάση τους όρους της εποχής,
- στην «από τα κάτω» προσέγγιση, που δίνει έμφαση στις τοπικές κοινωνίες.

7. Επιλεγμένη Βιβλιογραφία

Adanir, Fikret και Suraiya Faroqhi επιμ., *The Ottomans and the Balkans: A discussion of historiography*, Λέιντεν: Brill, 2002.

Faroqhi, Suraiya, *Προσεγγίζοντας την οθωμανική ιστορία: εισαγωγή στις πηγές*, μτφρ. Κ. Καμπουρίδης, Θεσσαλονίκη: University Studio Press, 2006.

Γκαρά, Ελένη, «Αναζητώντας μια νέα εικόνα για την Οθωμανική Αυτοκρατορία: επιτυχίες και όρια των πρόσφατων αναθεωρήσεων της οθωμανικής ιστορίας». Εισαγωγή στο S. Faroqhi, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία και ο κόσμος γύρω της*, Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2009, 17-41.

Γκαρά, Ελένη, «Οθωμανική κοινωνική ιστορία: αναστοχασμός και τάσεις έρευνας». Στο Φ. Τσιμπιρίδου και Δ. Σταματόπουλος (επιμ.), *Οριενταλισμός στα όρια: από τα οθωμανικά Βαλκάνια στη σύγχρονη Μέση Ανατολή*, Αθήνα: Κριτική, 2008, 99-124.

İnalçik, Halil, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία: η κλασική εποχή, 1300-1600*, μτφρ. Μ. Κοκολάκης, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 1995.

Quataert, Donald, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία: οι τελευταίοι αιώνες 1700-1922*, μτφρ. Μ. Σαρηγιάννης, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2006.